

АНЫЯНДАН АЖЫЛГЫР

Сезондун ажалдар үзгүндө социалисттик чарыктын тилекчиси болуу, болууну колдоочуларга бериш — белем экенер. А чемпион ат алары? Билгичи, ооң, район азы республика чемпиону болуу үчүн күрө берсе? Билчеге ооң экенер, а чүчүсү, харин-даа муң-муң кижини, ар-ла, арга-дуржулгалык болуш атуурагы, ордон-хавыкалыг улуусу азын эртери негеттирер. Маңаа чүгө бижиг, тура-со-руктут болуш ажалдыр кижилер шыдажыр. Ол кижилердин белем чүгө чыгыш, эң-не шыдамы чемпион бо-лур.

А республика чемпиону Алек-сейге көрүмгө, өөрүндөн ыл-гайр чүгөзү чок болду: биче-жек, комсомол наамы, ажалдаа ийн улаа киришкен кижиде дуржулга база хре-лит, Билчеге ооң — 1985 чылдың республика чемпиону, Арта-ла, дүжүт ажалдаанын таламы биле!

«Тилекчи» совхозтун меха-низатору Алексей Дары-Сүү-сөвч Ооржактын күш-ажылчы баамы чолаачыдан эгелээ. Ол терези совхоздун, шери-дег халажып келгенге, чо-лаачылар кирипке, А ол мер-гежиде, күш-ажылга алы-мынан мык болуш, школа-га-ла шигээттир алган. Билчеге чыгыштыгыны школа-дан берсе боорго, совхозта өөрөгиде комбинаттын ке-жиги курууш, ону класска чергештирер, өөрөгинишкан, доошун алган.

Анык чыгыштын ажалга кызымаа, кижини чоңта до-раан белемге берген. А Чедер тову-трактор бригаданын бригадир, хоочун механизатор, Күш-ажылчы Алар ор-дониң ийги болуш үшкү

кенин баш бурунгаар чайла-рылаа, септе-лаа билр — деп, бригадир бир катан аңаа чутаалаа. Сагыш алыгыр ооң дагдыкчынын эа-

тарьалаа, чайгы чер аңаа-рылаа болуш мал чеми-ниң Селеткелине дүң-хүн чок жылаап турган хирезинде, бичин-де үе тытыр саныда септе, уругу оралдажып тургаш, бут кырыга тургузуп алган.

1984 чылдың дүжүдүн ажаа-рына Алексей комбайнер бо-луп киришкен. Күсү үдө эң-не дүңдүт киж-комбайнер, ийн алыжык ооң харысалга-ны көчүтүт. Ону анык кыскайнер эки билр, харин, ооң уламынан аңаа девиден-тин аажок болуш: сактырга, холу туттунмас, бузу бастың-мас-лаа шыкаш. А чүктөткө даажык моторунуңаа дауак чок. Ожургал алырны билр тура-лаа, комбайнны дорт болуш чогуур дүргөзүшкөн бугуар чорудары-биле черге-дештир кезер бистерни бе-дидер азы чыгыштыгы бичи-м-радып кээрге, чамдыкта баш-тай чүмү канчарт азы ты-ылбастай бээр. Комбайнны оңул-чингил черлерге шура-ры, бистин довракче кадалыры болуш тарааны сып баштай кестирер оон эгелээр. Билчеге ажалда шынар чок, бугуру-чүзү чымыс, чидирит уругу. Та-рааны бастырыр чери эки таарыштырып шыдаанындаа база чидирит тынтып турган: бирде тараа кажынаадыр чууруп калган, чамдыкта ма-жак бугуң үчүп кээр.

— Күш чыгыш-тир мен, чамик тараа черде кадам дээш муң-гаран-даа турдум — деп, Алек-сей дүжүдүмүсү ор —. Ооң мергежил чок экенер, ооң ке-лерс чыгыш классчыларын киргүзүшкөн Олар, кул-туу институту дооскан Эза Монгуш шыкаш, өөрөгин аңаа болуш-ла мен.

Билчеге Алексей бугуруң

Алексей Дары-Сүүсөвч, чемпион республика чемпиону, 1985 чылдың республика чемпиону, Арта-ла, дүжүт ажалдаанын таламы биле!

өөрүкүп — бир-ле дугаарына бригадир Давид Доржуңу, хоочун таражылар Дуңдун Кымыс-солдун, Балы-Хан Кы-зыл-солдун, Сарылар Очу-Саттың болуш оон-лаа өскө-лөрдүн — дуңазы-биле бер-дерия ажал эркен болуш, ха-рым, сезон норманы ажырып, шайнал-макталга бери чекки.

Он бирги беш чылдың доо-зун чыгыш дүжүдү «Тиле-кчи» совхозка, илангыя Че-дер бригаданыга, кажангы-зындааа бедик болган. Ол бригаданың 160 гектар кезек шөүндөн бир гектарга оонаш-тыр 45 центнер кымыл-тас алы-нган. Билчеге чаагы дүжү-тү ажаажыр дээш, Алексей суурж ховар кирип турган. Ийн-чынгыс чанып кээрге, ады харгыт Орлан биле үш хар-амы Аныам бижиргээр.

Алексейни дуңазакчы чок, чааскаан ажалдап турганын онзаап демдегеп каайы. Чүгө дээрге ол дүң-хүн дивей та-раа кестиреринде аңгыда ком-байнны бугу ажалдаанын ба-за кымып, үзеп-чаа, эриилде-рин дүңдүмү, үрелишкенин-рин септеп турган. Билчеге-лаа ол, чаа СКД-б-ның сезон-да кестирер нормазы 320 гек-тар, бастырыр нормазы 450 тонна тура, 750 гектары кес-тир, 1530 тонна бастырып шы-даан. Ооң чааскаан кече нор-ме күүсеткенин азы каш ижигини орунуга ажалдаанын саягыр берге экен.

Республикада эркен чылаа ол хире ажалдаан комбайнер чок. Социалисттик чарыктын негелдизин бугуар бүрү ас-тир-херексиздиге атыт совхоз директору, СССР-ның Дээш Социалист депутат Вадим Оюн ууун-дындаа Алексейге тутуш берген.

К. ЧОДУ.

АЖЫЛШЧИ МААДЫРЛЫ-БИЛЕ АЛДАРЖААН

Будуруленин мурнакчылары (чурукта) В. М. Ярыгин болуш В. И. Кузьмина олар Москва областың партия организациында СЭКП-ның XXVII съездизинин делегаттар кылдыр кыгууланган.

Социалист Күш-ажылчы ийн дакыр Маадыр Владимир Михайлович Ярыгин металлургия дерг-херекселери бугуар «Электростальтажык» бугурула катты-жымышкында 33 чыл иштинде токар-ка-русулчы болуп ажалдап келген. Сура-мы токар чүгө бедик шынарлыг про-дукцини бугуруп уңуруп турар. Ол участо-тук коммунист В. М. Ярыгини он удаа партруппор кылдыр согуш келген. Ва-димир Михайлович сагыла-чурум айты-рыларыне, мурнакчы дуржулганы нег-те-редине оң улау кичигейин салып турар.

СЭКП-ның XXVII съездизин төлөтүп у-кууру дэши социалисттик чарыктың эге-лекчи болуп, Владимир Михайлович чурттуу партия шуулганын ажалтынар хүнүнө

чедир үш айның норманы күүседирин хү-дээткен.

Большевиктин Май 1 аттыг хөөс ар-гыр фабриканың аргыкчы Валентина Ивановна Кузьминаның күш-ажылчы бугу ажалдыра ажал-херекти чогадыкчы кө-ру-биле онзаапын турар. Эртен беш чыл-да ол он чылдың онзаапын күүсеткен. Ол чедикшини ийн муң беш чус ажал ажалыштыргы ажалдап турган чедип алган, ол болза адыра нормадан ийн катан ажал турар. Бедик мергежилди аргыкчы ажал-дап келген чылдарында эөөш экен анык аргыкчыларын бугуруп мергежилнеге бе-леткээни-биле суражалы, олар ам ботта-ры-ла хей станоктарда ажалдап турар аларганар. В. И. Кузьмина Күш-ажылчы Алар ордениң бугу үш чергелери-биле шайнаткан.

Н. АКИМОВТУҢ болуш В. СОБО-ЛЕВТИҢ фотоу.

СЭТА-ның фотохронказы.

БЕШ ЧЫЛДЫ—ДӨРТ ЧЫЛДА

Барыин-Хемчик районда № 71 КМК-ның туудурулары он бирги беш чылды чедикши-киниң дооскан, партияны XXVII съездизин төлөтүп у-кууру дэши шалыпчы ажалдап турар.

Күжүгет Санчигонь Шой-дар-оолдун уудуруны 23 кижилек комплексти бот-орула-чарыгалыг бригаданың ажал-чы чүгө районда экенер, а республикада мактадыр. Чамык сангарын алап, кыл-ган чүгүлериң чутаалап бээрн бригадир К. Шойдар-оолдун диледи.

— Бистин бригада он бирги беш чылда 2 млн. 200 муң ру-блдың тууду-монтаж ажал-дыр кылдыр планын 1984 чыл-дың ноябрь айла күүсеткен. Нинти беш чыл планындаа ажыр 602 муң рублдың тууду-монтаж ажалын кылды, беш чылда планыныкы 124 хуу күүсеткенин. Он бирги беш чылдың согуш чыгылаа белем «Хемчик» совхозка ийн ала ишти чурттаар 4 бажыны, 340 хой кирер кажыны, «Бар-лык» совхозка ийн ала ишти чурттаар 2 бажыны, 140 урутар турар салтың тууду-монтаж 113 муң рублге ажал кылдыр турган, 196 муң рублдың тууду-монтаж ажалдыр кылдымыс—деп, бригадир чута-лай-дыр.

Шынар-ла, бо бригаданың кежигуери чурталаа бажынылар кыска хуусаада ту-дар талың-биле мурнакчы арга-дуржулганы бир дугаары-ла ажалдааныр. Олар ажал-

дың дүргөн темпине-биле калы күш-ажылчы бугурукчулар, шынарлык бедиктерине кол кичигейин салып турар.

— Ам бистер бажыныкы та-ваалдаа экелген тууду, хүдээ-дип, дүлгүрүн бергеге кел-дир бугу ажалдыр боттары-мыс кылдыр бис. Бо чорук ажалга шайтатканын бис ботторбас — деп, Күжүгет Санчигонь чутаалай.

Бригаданы ийн экенге үс-көн. Олар тууду ажалын шууштурууга аргазы-биле чо-рудуш, мурнакчы аргам ажаллап турар. Тыва АССР-нин алдарлыг туудуруу Ку-вискаал Ооржак уудурун экенер тууду ажалдыр доош-турга, ийги экенер — монтаж ажалдыр чорудуп эгелээр. Ону дуржулгалыг туудуру Со-лун-оол Монгуш уудурун ту-рар. Ийн экенер аразында а-зырышты.

— Айда, хуусаа кылды ажалымын хууаалдаа баш бурунгаар тургузуп алыр бис. Хүн буру кылган ажалымыс кыска түнүс, чутаалажыр бис. Коллектив аразында найыра-дыр, демтик. Бо бугу ажал-ыште чедикшиңерге улау ду-далыг деп болаар мен—деп, бригадир чутаалай.

Бригадла сагыла-чурум бижиг. Ол шынар шынар дээш демисел — коллективтин хүн бир согуламы аларган. Бо бүтү база-ла ажал-ышче чедикшиңерге улау салдарлыг.

Бригаданың күш-ажылчы че-

Тандаа «Россия» совхозтун ийгилиг бода мал ферма-ларында нинти-биле 2560 баш бода мал кыштап турар. Нин-тиң малын кыштап хире-менди ажыры, оң продукт-туу чорупу бедикер дээш ажал-ышчыны ажал-ышчылар кымык ажалдап турар. Фермаларда мал чыныкы 15—20 хонук иштинде четчир ку-рулары тургускан. Мал чени белектээр чок доктаама ажалдап турар. Малды чымыт суг-биле суггарыны органи-застан. Мал чени таралып турар, кажалар иштин аш-таары дэши чыккыт хол-биле кылдыр ажалдырны механизас-таан.

Кыштаглаашкынык чымыш-

тыг үзгиде малчыларын эр-тен болуш дүште фермага чедиктерини база организа-стан. Санчылар болуш ка-дарылар ортуңда социали-сттик чарыкты дүңгит органи-застан, оң түнелни док-таама улауруп, мурнакчыларын шайлап, мактан турар. Ферма бүрүндө профбюле-тер, улусу контроль бюле-тер, бригада чөүлөсн тургу-с-тунган.

Тыва АССР-нин алдарлыг механизатору, «Хундүленин Демдээ» ордениң эликтеңи Е. С. Боровиков уудурун төв-сү-бараан ферманың ажал-ышчылар партияны XXVII съездизинде ажал бугуруп алган социалисттик хүдээлгези

ажыр күүсеткен. Санчылар сүт саап алыр хүдээлгези ажырган. Бизаада хонукта немелде денди алыр план ба-за-ла күүсеттиркен.

Санчылар К. Сувар, Р. Ка-ма, Г. Орешкова, Б. С. На-кыл, инек каларчылар Д. Иргат, С. Соорун, С. Дамы-дай, бизаа ажалчылар Р. Билетсеев, А. Санчат съездизе алдар болуруп алган хүдээл-гезин чедикшиңерге күүс-кеш, чурттуу коммунисттерини шуулганы күш-ажылчы чедикшиңерлерге укуп турар. Мыйыстың бода мал, комле-кцине бизаа каларчылар Б. Хуурак, Б. Бирал-оол, С. Сулдуу-оол хонукта тус-ту-зунда 1080, 953, 778 грамм

немелде дендини алган. Механизаторлар чакыс ла-рылга белектелди хуусаа бе-тинде дооскан. Ийн-бүрү марканың 21 тракторларын кайтап болуш үрүмек сеп-тегезин эки шынарлыг чорут-кан. 6 комбайны, хей сангыт ажалчылар, илдирилер, се-жалчылар, дүлүш-иниңтерини холдан үндүр септээ. Хоочун механизатор М. Халбажык уудурун техника септээр экенер анык механизаторлар И. Терентьев, С. Иванов, В. Аршанов чарыктын тилекчи-лери болган.

Х. МААДЫР, совхозта профанал ком-тедиктиң даргыз.

АЛГЫ ЗАВОДУ: шийтпирлээр уjurлуг айтырыглар

2. УДУРТУК ЧУЛАР УЛЕГЕР КӨРГҮСПЭЭНДЕ

Чонкут херекелд бараанна-ры бугуар хүдээлгези чар-тык чүс чыл күүсөдип келген алгы завод эркен беш чылда хоужаашкынык ажалдаан.

1953 чылдаа эгелеп ажал-даа коммунист Г. И. Гаври-ченко каш-даа директор-биле ажалдап келген. Оларныкы а-зында он беш чыл директор-лаан Г. И. Сафулини шынар ажалдаанын ол демдегелээ. Чүгө? Иди кылдыр талың-би-ле специалист, черде ажалды эки билр кижиге турган деп билинчиде. А. Ф. Жаров, Л. В. Чечков олар ийн-чү хире чыл ажалдаан. Согушчу-ру кызымаан айтып, ону чү-ге солаанын билис-тир бис деп, хоочун ажалын уламыч-лады. 1985 чылдың июль 20-ден эгелеп директорга томы-латкан Ю. П. Черкуновтун ду-гайын ол мынчар чутаалай: «Анык ажал күш-ажылчы коллективтен эгелээр болгай. Директоруну мен пекке көрбө-сөн. Кайдаа-лаа билинмес, чиде бээр кижиге деп чутаа чо-руп турар. Чаа уудурукчу бугурула ажалыга кирижир бегун бугурун берге. Улегер көргүсөй турар бол-ганда, ажалды өрү көдүрер деп бугурур барылаа тур-бас ол чыгышчы-ле».

Солуну бодунуң сүмелекчи-зи, дуңазакчы деп санааш, ажалчылар уудурулганын кошкоп турарында база катан хоужаашкынык эгил келер чалавас бис деп дүвүрер, чед-истерни чутаалап турарлар. Бугурулаашкынык шайтык чүдүлери дэриңерге олар согурунгалды. Чех на-чалыгы М. И. Казанцев, пар-тия организациынык секре-тар Г. И. Семин, мастер Я. Ооржак, ажалчылар И. Ту-лун, Р. Болдыкова уудурукчу-биле кол специалист бисе би-рээш, бирде экен ажалга келбей турганы-биле чамдык кудулай ажалчыларын кон-трольлап үкүп турар деп санап турарлар. В. П. Воробьев чек-ке аксы чыгыш турганын алы-п билр. Кол ижигерини арын-нүгүргө мындай чорук кан-чаа таарыжыр? Коллектив кежигуери уудурула бо-шын-биле турар болза, ажал сандаараа деп түнелди кылып турар.

Ноябрь, январь айларда

болган партия болуш коллек-тив хураалына Ю. П. Чер-куновтун ажалга тоомча чок чорупу, шүгүмчүлөп турган. Профком даргыз З. П. Табен-кова, чокта чаа ажалдаан болуш директоруңу прогудлап турганын эскербиз.

Ю. П. Черкунов хей удаа аарып турган, а эми шы-ныгызын чамдыкта эжелбей турганы база бар. Ноябрь ай-ның табелинде 10, 11, 12 бо-лаш 22, 25, 26, 27 хүннеринде аараан дугайында «б» деп демдегелди 8 кылдыр дирек-тор боду экип каан. Документ эдери, ажалдаан хүннер дээш аңаа ажал алыр оон нүгүргө дүжүр беге? Тос хүн-чүн чүгө ийини аараан деп эткенин табель тургускан Т. А. Алмасова-даа, бугурулгези-лаа мыт чок эрттирген. Ян-вар айның табелинде дирек-тор биле кол ижигер В. П. Воробьев оларныкы аттарынын дугуйнда 30, 31 хүннерин ба-за карартыр эткен. Чылааа-ны та чүг, кым-даа билбес. Эске-лаа шокарлаашкынар бар. Хамааты камгалаанын ижигер Н. Т. Хунжык ноя-брьда чээрби хонук прогуд-даан. Уудурукчулар күш-ажылды сагыла-чурумун ха-жылды болур бис, иччине?

Адаанымыс эдилгелер завод-ка тараанын барган деп чутаа-лаары берге. Оон кадында чыл эгезинде ажалчыларын шалымы январь 7-ден 17-ге че-дир озаалаан. «Январь 13-тен 16 чедир ону дугуруш, Мос-кваше албан бугурун коман-дировкамыне чорутум» деп Ю. Черкуновтун бижизин дугуйдаа кердүс. Табелде 13-тен 20-ге чедир, прогуд, Че-дер черинге чедей, Красно-ярскке салааш, чедир 20-ге келгеш улаштыр барган. Ужук шылаанын чылааааы ажал-даа тымызды көвөр.

Ю. П. Черкунов моон му-рунда «Тыва кылаа тууду-монтаж дүлүс-бетон кылдыр заводтун директоруна ийн чыл чыгыш ажалдаан. Тууду материалы бугуру-биле иди кылды шылаады болбас ар-гачжык. Чаа бугурулгези он-заагы талаларын дораан биле алыр бодунаа-лаа турган чалавас. Инженер-техникти ажалдыкчыларын илепке-

А. ХОВАЛЫГ.

ДААЛГАЗЫНГА ХАРЫСАЛГАЛЫГ

Республиканың Улусу кон-троль комитетинин Хундүзэ самбырында киргенерин аразында Чен-Хемчик райо-нун төв эмиселенин урутар консултанткынык фельдшер Валентина Байыр-ооловна Мо-гуштуңу туру бар. Ол дээрге коллективне түдүктөлдү иж-игериниң бирээш. Чедиктер-ге алыш чок, ажалыга кызы-мак, кижиге чорук-биле ол мыдыг хүдүктөлдү чаалап а-гай.

Райончун эмисел коллекти-винде илдепкей кижилер хей, дүзүл болуш ортуктар эртем-чилерин аразында шыла-рал, контроль бөлүгүн дарга-зынга согуларды дээрге, шы-нар-ла, келгелер. Кол бөлү-тү ол 1981 чылдан эгелеп дар-гаалан. Бо аразында Валенти-на Монгуш даалаанын бугу-лаа коммунист бугу-биле күүс-сөткенин. Оон уудурун ба-луту чыл дүжүдүндө тургус-кан персониктин план бугуар ажалдап турар. Ону партбо-рога бажыларды. Аңаа үнел-дээш, квартал санында план-

намын база үш-үш кижиге со-с-тук оон постуну билиди бажыны ажалдап турар. Би-ла эмиселениң бугу-биле салбар-дарында төлөтүп кижилери киришкен.

Бөлүктүн ажалының эки бо-луп илгер бир чылаааны ону ичиге сакыла-ла мык-ла түктөр турарында деп, эмисе-ге колдонулган кежигуери чутаалажыр.

— Силерин бөлүктүн хай-гымлыларын согулаа чорук-чир — деп, Валентина Ба-йыр-ооловна айттар болу-руска, ол бодунай-даа:

— Коллективте кежигуери-рин бедик меледизди сагыла-чурум кижилери — деп, ол тарымаар.

Коллективте кежигуери эртем-билдиги-даа болза, олар-дын аразында сөзү биле ажи-ла, азы-чаңы карышмак улус-тар бугу-лаа турар.

Коммунист В. Б. Монгушту уудурун кол бөлүк чыл са-нымыла 13—15 хинаалдан пейланы эрттирп келген. Эр-тен чылын 13 удаа хинаалдан

миң үнени нинти сагыла-чу-руму бажыларынга дэла-ла ажалды апарганын бөлүк дар-газы селеткенин ханымындан өөрүп чутаалаар.

Контроль бөлүгүн ажал ажалды болура, мында мында чедир дугайында меледир аңаа бо-ла кээр. Шап мыдыг меле-дир бөлүк дораан-ла тымаар.

Чадаана эмиселенинде улус-чу контроль бөлүк ай санында-ла ажал-ла бир хинаалдан кы-лар чанчылдык. Сөүлү үдө сар эмисел салбарындаа ажал-ымын сагыла-чуру-му, бажыныр кезип дуза че-дир сестраларын, дүргөн ду-за чедир сестралык ажал-дын кыла, чамдык чедиктерин илдепкей, ол дугайын тус-тус коллективтерге база бодуна ду-руштың ажалылашаа. Кол бөлүктүн ажалы эмисе-лиң уудурукчулары база пар-тия организациынык деткин, оларныкы ажалы чедиктерин дэриң чылаагы-биле дөштүгү кечиктерин ал турар. Оон аң-гыда хайгымлыларын сүме-ни бугуар ажалчыларын пар-тия Сала профаналыг органи-заациының хураалдарына чутаалажыр турар.

Валентина Байыр-ооловна Монгушту эки ажалы дэши голдентин аңаа өөрүп четтир-гелди илдепди турар. Ол бо-дунуң контроль хүдээлгези чымыр күүсөдип чоруп.

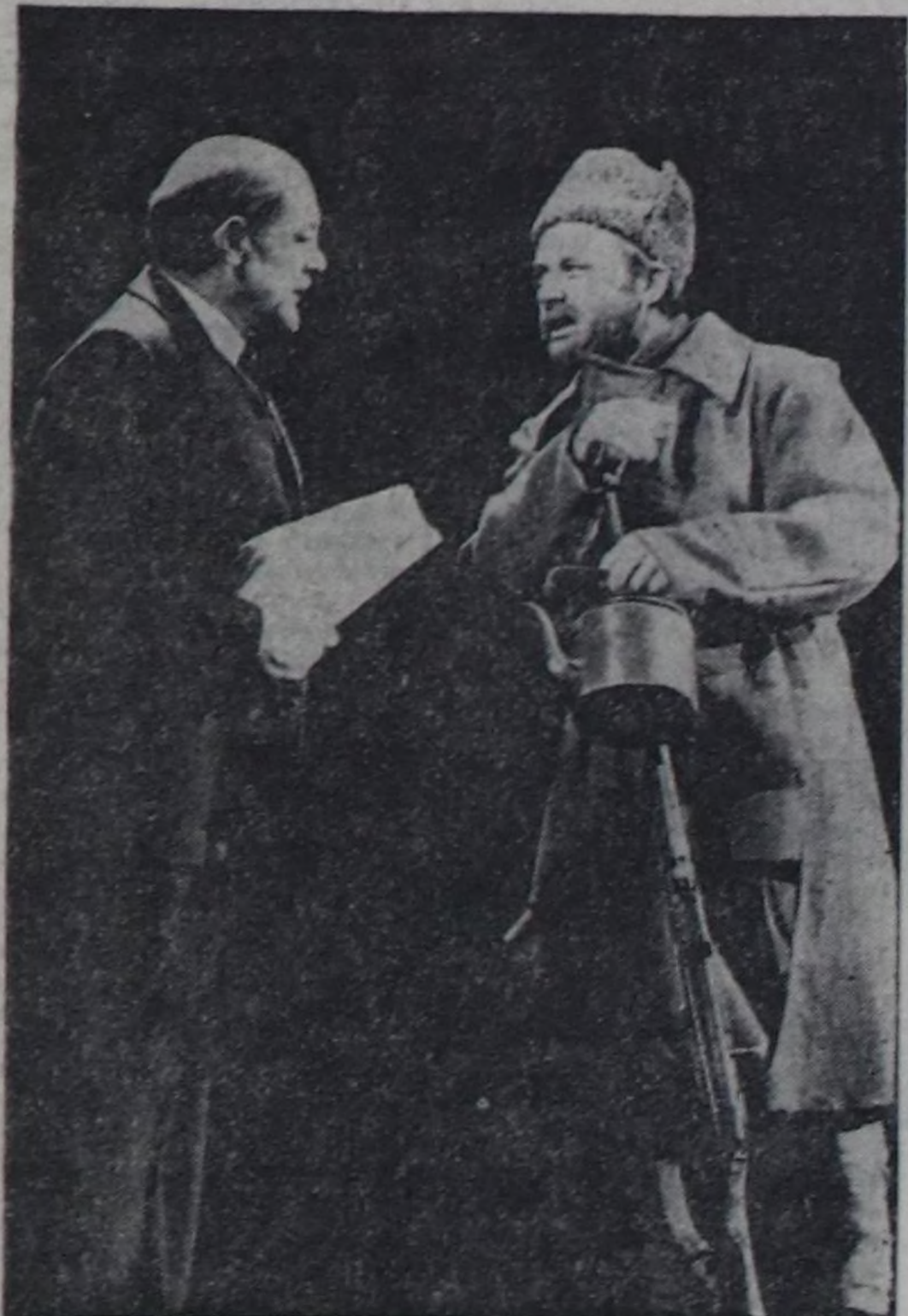
С. ХЕРТЕК.

3-кү арын, 1986 ч. февраль 22

ӨӨРҮП ЧЕТТИРДИВИС, ЭШ АРТИСТ...

ЛЕНИННИҢ ЧУРУУ

ТВ

Артисттер чыгыс чер чурттууларынын депештени ССРЭ-нин Дээди Советинин депутатын хуулазгын ол эки күүсө дин турар. Чоокта чаа Кирилл Юрьевичин партия-нын XXVII съездинин делегатына сонгаан.

ЛЕНИНГРАД. В. Дозорцевтиң «Хуулаз алышкына келген сөөдү кижин» деп чаа шининде оралакчы министр Казимиринин ролунда ССРЭ-нин улустун артизи Кирилл Юрьевич Лавров ойноп турар. Хөгжүм-шинин М. Горький атты Улут театры-нын коллективин бо шинин СЭКП-нин XXVII съездининге ту-раскааткан.

Мөзү-шыннар шилелгезинин айтырылгын шийтпирлээринге артист бодунуң көрүкчүлөрүнө түгөс сенага эвес, харын амьдыралга база дузалажып чоруур. Кижилер оон чоок өп-түгү ышкаш дуза дилеп, азы арга-чөс айтырм челе бээрлер.

А. В. ЛУНАЧАРСКИЙ.

ОКТАБРЬДА САКТЫЫШКЫННАРДАН

Владимир Ильич-биле бес-дальдаа калды-бир чүлдү түгөс бодун хуулаз эвес, а партия-дээш сактыры черде кезээде дыка берге ийин.

Ыгелээ-даа Октябрьини он бир чыл оюнда революсту-большевик бүрүзүнүн амьдыралы-нын айыныпкан топказын дол-гандыр дээсинин сактыш-кынынын чидереп, шак ол утунуулаа хуулаз улут байлыччалы динчанын бар-ла шаам-биле сактып, ичк тол-ла-дыр оралдажыксай-дыр мен.

Ычан Улус Комиссарлар Ча-вуулаа тургузарын хуу турган түвө. Чазактын саста-вын шийип ап тура, партия ТК-зы Чырдышкын талазы-биле Улус комиссардын мөзү-дээш дээш динчатын, Чаа мо-дээ сүрүдөнгин-даа, мөзү эк-тимге оонашкан канчаар-даа аажок улут харыскада харын мырнай коргунчуг-даа болган.

Эзээн сөөдүрүдө кээп көп-гүс душ болуп (ол үеде бистер кызы-бүрү ажал дээш чай-шө-дөө-даа чок турган бис) Смольныйн коридорунга Вла-димир Ильичини боду-биле дуза берген мен. Оон арин-дырайын ширинча арай аажок, мени бодунче кел деп алгаш, чуталаалды:

— Мен сиздерге ий-ле сөс чуталаалды. Анатолий Васильевич, Че, чаа албан-чү-дүлгезиниң талазы-биле чү-чү-хө суртаалда бээр чай-шө-дөө-даа чогулду, оон аптаа чырдышкын херээде рево-люциянын баштайгы базына-рынга хамаарыштыр угаан-са-гышты шуут бодамчалыг сис-темазы менде бар деп чутала-лаа-даа шыдаас мен ийин. Дыка тей чүлдү шуут андара-сылып, эде-хере тулуп, чаа-чаа оруктар кээр дээрн черде билингир. Надежда Константи-новна-биле ыяла-ла чутала-жыңнар чутулаа боор деп бо-лайдыр мен. Ол сиздерге дуза-лажыр дээш кижэ эвеспе. Ол-бо айтырлар дугайында бо-ду черде хой-ле чүлдөриниң дугайын бодап алган, бодаа-рымга, черде шын-аа чүлдү планнап алган кижэ ол. Дээ-ди школага хамаарыштыр Ми-хаил Николаевич Покровский улут дузаның чедирип болур. Ыгелээ-даа бугу-ле реформа-ларга, мен бодаарымга, аажок оварымчалыг болур херж. Ажыл-херек дыка ырып бол-дур эвеспе. Чыгыс-ла чүдү кий билдиргир: дээди өөредил-ге черлеринде калбак массалар-ын, агымчыл мурунда про-летар аныктарын кирерин

көөдөсир дугайында бүтү та-ла-биле бодаар херек.

Библиотекалар база аажок улут ажыктыг деп бодайдыр мен. Бо дугайында бодунар ажыдап көрүңер. Библиотека ажыдакчыларын чыңар. Бо талазы-биле Америка дыка зия чүлдөрин кылып турар. Ном-тергын улут күш. Револю-ция соонда олче сундуулушкун дыка улгаткан. Номчукунуу дөлем улут залдар-биле хан-дырлар база ном боду-ла ном-чукута кээр кылдыр шиме-дир херек. Маңаа почтаның ажылаа калды деп, ном та-радырын бугу-ле арга-хевир-лерин көөр апаар. Эрте-м-би-лигерин хемчээл өзүп көвү-дээр, ыңчангаш хой чоңууска ном чедилпей баар апаар, бир эвес номчуу... саварылазын кыш катат улгатырбас болза, биске ном-дөптер талазы-биле зыташкын эгелээр.

Бо дугайын силериниң-биле ам-даа чуталаалып, силериниң кылыр ажылар планын кан-чаар тодаралып база калдыг кижилерин киниритирип болу-рун дугайын айтырптар шак-уени улаас тып алыр боор мен деп илдедим. Ам калдыг шак-уе-дир, бодунар-ла билер болгай силер: эң тергын чутула херекке беин он хире минутаны канча-чооп тып ал-тардыр. Чедилшинерин күе-лим. Баштайгы тингелде чедип алдымган, бир эвес оон соон даяр элзэн кыш тингелдер-ин чедип ап шыдаас болзу-вуса, херек-даа багай-ла бо-дур эвеспе. Демисек ам-даа доосулбаан, а харын чүт-ле шуут эгелзиде турру турар.

Владимир Ильич мээ-дэ хо-луму динчиг туткаш, чаа-ла туртунгун кургунчун чаа-чаа бодаалары, чаа тура-соруу ы-чан дилетинип тыгып тур-гулаан хой саныг кабинетте-рин билгезинче бодунуң бугу-релин бозгаш дүгөс кылажы, биле басып чоруткан.

Улус өөредилгезиниң дуга-йында Владимир Ильич-биле мээң баштайгы чутааны оон аксылдаа дорт чутаа хевирин дамчттым. Бо бугу мээң угаанымга ол-ла хевээр пар-латтын артп калганы ол эвес, Владимир Ильичиниң ду-ла-лук сестерин ол-ла хевээр да-мчын турарым бо эвес дээр-ин сөзө катат айтп калды. Канчаар-даа кызыларымга хор-жуктур, ыңчалда-даа мээң угаанымга артп калган ол сестерин ылаа тодазы-биле сак-тып дамчыдыр оралдашты.

АШПАС ХҮН
Тыва чоңу өрөмчөйгө
Тыттып, төрүп келгенден
Чейин кырын херелдиг хүн
Чезе чылда чыгыптан дээр.
Октаргайын бүткен хүнү
Орайында чырыс-даа,
Муңчулганың кара дүнү
Муңгаштадыр бүрөп
Чайын, кыжып,
Дүң, хүндүс
Ашпас хүнү —
Арат чоңуң генин
Чаага берген, тургузуп каан.
Туак уушкунга
Партияныс —
Сорук кирир тутуус ол.
Туудушкунга
Партияныс —
Соксаш кымнас күжүс ол.

СОҢГУ ЧҮККЕ ДҮНЕКИ РЕЙС

Агаар чүдэрээш, ийи хүн ужудуң калааннар. Моон бугу-дугуеде улут хэр чыгып, хайышкынын ажыл-иш дол-гандыр аэропорт шийин апта-рын көрөгө чыкты-лаа сонга-ны. Ыгелээ-даа аяк-бүдүрүлгө-нин бугу-ле албанарыга ажыл хайышкынын чоруп турган. Хей чылдарда шы-гатынган ажыл-иш бичин-даа када кошкан дивээ.

Кышкы хүн чүгүрүндө кире берген турда, телефон дүвү-рениң кончук кыгырт дээш. Ыраккы Соңгу чүккө Тугур суурда үш бичин уругун эңчиге дүгүс чыгыртып эмнээр апарган. Дүңе берге ужу-душкуну кылыр апарган. Агаар каан аяк турда беин бо орук-биле ужуларымга ужу-дукчулан улут кичээлгидиг болуру негеттир. Карачы дүмбөйде дагыл черлерин кыры-биле ужулап эртери кон-чуг берге. Артында-ла Аңчы далайын ийи мугулаурун кыры-биле баяа эртер. Бо улаа-да ужулушкун колдуунда-ла дүмө болуру билдирген турган.

Мен ушкаш келин—деп, Ми-8-тер авиависноуунуң ко-мандалары Олег Николаевич Хвостов сөзөк чок чуталаалды.

Моон дээр кижэ бар бе? Ол дээр, авиабудурулгенин дээр дээш ужудукчуларын бирээш. Он бир муң ажыг шакты агаарга эрттирген ээр-

Кижиниң амьдыралына өө-рүлгү-даа, мугуларынч-даа, улут-даа, биче-даа утундуурбас болушкуннар тургулаар. Чур-тап эртен амьдыралымдан көшкүн чоруур шаамыста тава-рышкынын хензиг бир болуш-куну бо-ла сактып келгилээр мен.

1940 чыл үези-ле боор. Ол-бо талаларын илчирелесек бедик, чымыс даглар хүрээлэн кавал-ланчак черде эрги кыштага кыраа мен.

Кышкы дүн узун. Өвүс иш-ти хей улус чораш. Чаг үзү-биле кылган денистиниң бугу-тун чырымын ажылап, кажы-таар, азы тоолдажыр, тывы-зыктасжыр болгаш калды-бир солун чүлдөр чуталаалып тур-ган бис. Ычан мен кажыктаан улуту аяа-ла магадап көөр, солун чутааны чүтө таалап дымгаар — бичин мен. Ачама элзеп-эзин айтырлар салы-рынга ынак мен. Чамдыкта, та-мал-ла турган ол та черде аныгызын чалгаараны ол: «ам болуң» дээрге соксаш каар мен.

Улут акым биле аамга дөң-дээр ачам черле илчик ток номчуру кыжы түвө. Өвүс-каш номнар-даа, солуннар-даа турган. А мен хей-ле элзептир адыр билер жүктөргөн чыгы-ым-даа билбес мен. Ыңчангаш оларын чүтө чуратканын кайтарымга өй тураам. Чү-дээ канчаар, атамның солун чуталаалып аажок топпал динчар мен. Бугу-дүң чырык-ка демир суугунуң ол-бо та-ла-дырлар арынар шала-була куурагып көстүп орда «Ле-ний», «Партия», «Октябрь», «Революция» деп сестерин эң-пе байлап атамдан динчала мен. Ычан оларын хан уга-нымга мээң угааным чепсе-даа турган. Ыгелээ-даа чаа болгаш ол сестер ойнагы дин-чалы, доран доктаады шаал алгаш, акымдан дүжүрбей турган мен. Атам динчалаан болгаш номчалын кышкы кез-дээрде, пашта быдаа каргы-

радыр хайып турда, боданып-бозанып таваар хөөрөп олу-рулаар кижэ.

Гир-ле чуталап олурда, ки-жи ады динчалабайн, чутаа шейлап бар-ла чыдар боорга: — А ол улут угаанын кай-гамчык кижиниң ады кымч, атай?—деп, шыданмай айтыра ка-птым.

— Владимир Ильич Ленин! —катан-катан тода, оожум ала-гылаам.

Сүзө сөс адап көрбөз эң-дик дилым ол доран-ла чаа-мчытырп эгеледим. Баш-тай Владимир Ильич деп ийи сөстү адаарымга элзэ-не бер-гелзэн мен.

Оон эгелээш-ле Владимир Ильич Ленин чырык чер кы-рымга бугу-ле ады кижилер-иниң шынчы өнүгү, бо дөлем оран-десегейин кайы-даа бу-лу-дуга чуртаан бугу-ле б-дүү кижилерге бунинг уга-ным эгээртимес чырык-чыны харам чокка чажын турар эңге ая сесткилдиг, эң-не ки-жизик кижэ деп чоруту биле бергелзэн мен.

Мылдыг таваарына сакты-дыр мен. Адам-маңа «чы-рыкчыны кичээл», «хула-суг-лаа» дээш-ле ачам алаачын эмингаш чоруп каар турган. «Ижер-тиртыр чүвө чүлдү» — дүңч, «йле-йде шынаа кирип салдылаар-даа чоруткун кижэ. Бир-ле катан эртежик, каш борбак доңгунан торлаалар таа-лышкан алгаш, шынааже шош-куду кирип кадым. «Чүң-ле эңгээр иргэ?» — деп, алаачы-нын, чераш, хылыргай шокар савчыларын конфеталарын көрүп кордап, Харар-Тейже үнө майлаш-ла белде орукке көрүп каат тура хүнэгилээр мен. Ам-на, кезекчилей, дүң-дүң хат, ынык ит шыкан, сч-пайлап үрүп турда, ачам шөг-лөс хыраалай берген бо кел-ди. Дораланы база-ла хыраа-лап шыккан. Алыта дүжүр чы-гырды маң-биле баргаш, «Чү-нү эгелзид, атай!» — деп ай-тырп тура, солуннар-биле ки-

линдар орагаш, курунда ас-тып алганы, хоолой дег, бир-ле чүвсн көрө тыртып кадым.

—О-ой, эжен, оорганда чүд ол, эчэй? — деп достумейн ай-ырдым.

— Адыр, оглум, аңаа дегбе, үрелн Сээр, Өггө баргаш көр-сен — деп, тулар дээш дап бе-рич чорумда, соксашп кадым.

Мээң кончук-ла күзүнүн чы-раш, амаданың чаагай чиги-лерин ачам база утпаан бола! Оларынның сода бирин аасе-кир каап четтикпей чыткаш-ла, ула-биле калы демги хоо-лайлачак саазында халып че-де берген тур мен. Ону ачам боду камны сүргей чакша, чаа тулуту! «Мээң часыг, хеймер оглум бо-ла билер боор» гээш, оон доран-на: «Кым-дыр бо, оглум?» — деп мын-дыт.

— Ела-ди-мир Ильич Ле-нин — деп часпас дээш кызыл-кызып утуктедир адап-ла дү-жүрдүм.

— Шын-дыр, оглум, эр-хей, оон хевир-дүрүзүн чуталап берги болгай мен ала — дээш, мээң чирбештиг бажымын оо-жум чытпаш кадым.

Чутуусу магадап көрдүм. А мен оон соода ол чурук-ту ыргактан-ла, чооктан-даа топпал көрүп-ле турдум. Кы-лагер саазында, артында-ла өң-нүг, адыр чүвө дег! Шына-ла ачааның чуталааны ол олчаан кижэ солду. Кижилерин эр-гелзек дег, чымчак көрүштө, чачык аагай арин-шайлыг кижэ солду.

Ленинниң чуруну хоолаш, ханага, дөр бажына камны сүргей чалап азын алган бис. Кижин кижиге удуз көрүп орап. Ону көрүп, бодап ора-га, бистин самдар кары өвүс иш чүдө-дө чырык чага! апаргаш, Ленинниң дүңч боду хүнүн алды херелде-ри-биле калы моорлап кирип келгеш, бистин-биле ажит-а-жит чок хөөрөжип олурганыч болган.

Э. КЕЧИЛ-ООЛ.

ӨГ-БҮЛЕ — УРУГЛАРЫ-БИЛЕ БАЙ

Москвачы Шашковтарын өг-бүлениң дөрт кыс ийи-те туртунгун байырдалды-биле демделеп, ада-неге ту-раскаалдыг медалдарын ты-мысқан. Телевидениң дуза-зы-биле бо өг-бүлениң дугайын бугу чурт динчип, билген. Со-вет база даштык парлала-дан ийистер дугайында 20 чыл дүргүзүндө материалдар чымы чоруур Кырмаа библио-текары Э. Серкина база өг-бү-лениң дугайын билеп алган.

Чер кырында ийистер-ле хей. Анг-агы чурттарда 70 мын-дан хире ийистер чуртап ту-рарын «Отечество» деп болгар журнал демделген. Оларын аразында солук, элзептир-даа фактылар бар: 1900 чылдан эгелзеш делгездэ 23 катан чед-сес ийи-те туртунгун. Он ийи-те уругтар үш улаа — 1924 чылда Испанияга, 1934 чылда — Кыдатка, 1946 чылда — Бразилияга туртунгун.

Бистин туртууска дөрт ийи-те уруг 1911 чылда Кыс-ло-водск чанында Александров-ская станицага туртунгун. Амгы чүс чылдың эгезинде бээр 16 катан дөрт ийистер, 28 улаа беш ийистер, алды ийи-стер 12 катан туртунгун.

Э. Серкинаң картотека-зында чымы турар коллекция-зында хей уругларын өг-бү-ле-рге тураскааткан улук кезек бар. Витебск областа Прихо-жихтерин өг-бүлениңде 16 уруг өзүп турар: оларын оон бири оол, бежи кыс, Белорус-сиянык бо облазында хей уруг-лук өг-бүлелер үш муң чедип турар, а Прихожихтерин өг-бүлениң кезигинеря эң-не хей.

Мынлыг таваарылаа база бар. Бразилиада Жозимар би-ле Раймундо Карнауба 14 оолду, 24 кысты — шупу 35 уругну кижизидип өстүрүп ту-рар. Азы уругларын аттар-ын солзуштуруп таваарыла-лар бо-ла тургулаар, а аазы уругларын аттарын хамаан чок, кым кымның соода те-

рутунгун бизин утпаан, шупузун билер.

Эртен уениң төөгүзүндө, парлалаган адырга Россияга амгы Иваново областың Все-денск суурга чуртап турган Я. Кириллов деп тараачынын баштайгы каады 57 уругну божаа: оларын дөртү — дөрт ийи-те, чедиз — үш ийистер, ону ийи ийистер кылдыр те-рутунгун: ийиги каады он беш уругун — бир катан үш ийи-те, алды улаа ийи ийи-те божап.

Эгезинде бижэнивис Шаш-ковтарын өг-бүлениңде дөрт ийистер эки өзүп, доругу ту-рарлар, олар ам 16 алыг апарганыр.

О. НЕЗЛОБИН.

СОЛУН МУЗЕЙ

Моршанскийн локомотив депозунуң «Тамбов колхозчу-у» деп танк колонназының музейинде камгала-масса-лай ажылдык бугу-зөлөл айымын хүнери эртин турар. Дайын чылдарында Тамбов черинге тыылган патриотчу хөдөлгичиниң, областың көдээ чурттакчыларынң аш-ка-хергенин-биле туткан та-ныкларын дайынчы орунуң дугайын делгелде докумен-тилер чуталап турар.

1942 чылдың күзүндө дай-зынын аг-шгерилери Волгаже хаалап турда, «Кызыл эки-турачы» колхозчу ажыл-иш-чилери камгалап хергелгени аш-ка-хергенин эң баштай чымы эгелзэн. Оларын эге-лекчи саналып областың бугу көдээ суурларын чурттак-чылар дөткөөн. Ийи пеле-ля дүргүзүндө олар Кызыл Армияның фондугуна 40 мын-лион ажыг рубльди кирген.

Ол аш-ка-хергени-биле Ста-линградан Берлинге чедир тилелгидиг эртек танк ко-лонназын туткан.

Моршанский музей шериг-патриотчу ажыл таптериниң бирээш болу берген. Армияга албан эрттеринерге белеткен турар анык ажылчылар, ба-дарлыг эртек үш дугайын ал-дып алыскаан, дайынның бол-гаш күш-ажылдык хоочуна-рын сактышкынынын динчаксаан солочылар аңаа кээп турар.

В. СТЕПАНОВ.

СЭТА-ның корреспондентиз. Моршанск, Тамбов область.

ФЕВРАЛЬ 22-ДЕ БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — «Уе». 8.40 — Ырак болгаш чоок ыр. 9.10 — «Би-дүү» — нарийн шыннар». Ала-иселерге тележурнал. 9.40 — Армян ССР-нин алдарлыг артистери Р. болгаш К. Лиси-чан А. Гурьянтин романста-рин күүсээр. 10.00 — «Ка-дыкшы». 10.45 — «Өнүктүр-ин шийип албас». Дөрт серия-лыг уран-чечен телефильм. 4-кү серия. 11.50 — «Бүгүсеге болгаш кижэ бүрүзүңе». За-порожьеде чурттакчы чоңа ачы-дуза чедирериниң шы-нын экижикенин дугайында. 12.20 — «Тинлекчилер». «Тыл-фронтуга». 13.40 — «Дышта-нып билер бис бе?». Эртем-тай-ылбырлыг фильм. 13.55 — «Хоорай болгаш элзээди уруг-лар». 14.30 — Бөгүн делгелде. 14.45 — «Билдирген-даа болза, элзептир». 15.45 — Уругларга фильм. «Динг деп черлик ит». 17.20 — «Объективте» — То-рөң чурт». Фотокурс. 17.25 — Уе болгаш бодунуң дуга-йында. Шүдүк чогаалынын антологиясы. В. Луговский. 17.45 — «Кижэ. Чер. Октар-гай». 18.30 — Мультифильм. 19.05 — СЭКП-нин XXVII съездининге уткуштур. РСФСР-ге тураскааткан программа. 20.05 — «Россия дугайында ыр». Музыка-шүтүлгелдиг көрү-гүзү. 21.00 — «Уе». 21.35 — «Россия дугайында ыр». Музы-ка-шүтүлгелдиг көрүгүзүгүн уланчы. 23.05 — «Котки спортунуң талазы-биле деле-гейин чемпионна. Япониядан ламчылаа. 23.35 — 23.45 — Медээлер.

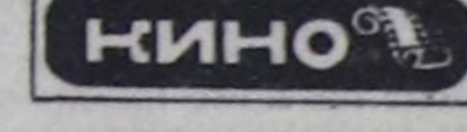
ИЙГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — ССР Эвилелинн Күру-нениң үлгелерлиг Улут театры-ның үрер хөгжүм оркестри ой-наар. 8.30 — Ритмич гимна-стика. 9.00 — «Каспий толе-ни». Док. телефильм. 9.10 — «Эртенги почта». Музыкалыг дамчыдыла. 9.40 — «Док, эркен». 10.40 — Ф. Шопен. Ор-кестрин фортепианога кон-церт. 11.20 — «Муруку Аф-риканниң улдуз-биле эл-сетил каттыштырылгаш». Док. фильмин баштайгы көрүгүзү. 11.40 — И. Штраус. «Цыган балон» деп операның темизинга валче. 11.50 — «Директор». Уран-чечен фильм. 1-ги серия. 13.00 — Чера, дээрде бо-гаш алайды. 13.30 — «Аян-чорукчулар калуу». 14.30 — Аныктарга дамчыдыла. 15.00 — «Уйгу чок дүңе». Теле-визион баштайгы көрүгүзү (Греция). 15.55 — Совет Ар-мияны болгаш Шериг-Далай Флоауун хүнүгө тураскаат-кан Совет Армияның Тен үл-гелерлиг театрына концерт. 17.25 — «Катки бажы каткан эвес». Останкиноуп Концерт студияның баштаккының кижэ. 18.55 — «Бистин үжүлгезиниң музыкасы». Композитор Р. Шедрин-биле ужуражышкын. 20.00 — «Там-чыктыг удулар, чаштар». «И-бичи Бахрамын салгалы». Мультифильм. 1-ги кезээ. 20.15 — «Улустуң чогаалдагы. Те-летайылды. 21.00 — «Уе». 21.35 — 23.05 — Экранда жу-ралдарлыг фильм. «Эрги аян-биле».

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Республикада бүргөп, азыр, хаттын күжү кошкаш, агаар-нын температурасы дүңе 25—30, чамдык районнарга 15—20 градус, хүндүс 8—13, чамдык районнарга 0—5 градус соор. Кызылга биле будуттар, эр карбас, хаттын күжү кошкаш, агаарын температурасы дүңе 28—30, хүндүс 8—10 градус соор.

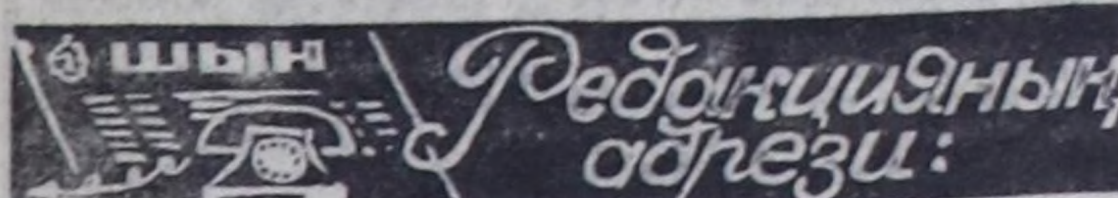

ФЕВРАЛЬ 22-ДЕ
«НАВИГАТОР»: «Рейс 222» 9.30, 12.20, 15.10, 18.00, 20.50 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Киноборник» 9.30, «Зимородок» 11.00, 13.30, «Координаты смерти» 15.15, 17.10, 18.50, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Мертвые бро-сают тень» 14.00. «Самая обаятельная и привлекатель-ная» 16.00, 18.00, 19.40 шак-тарда.
«ВОСТОК»: «Битва за Мо-скву» 15.00, 18.30 шактарда.

Солун неделяда 6 катат үнер

Чыгыш № 3240.

667000. Кызма. Шетякин болгаш Кравченко кудумчуу. Бажың № 3. Телефоннары: редакторун 2-24-63, редакторун оралакчыларыны 2-35-24, 2-23-54, чарымсалгалы секретарын 2-23-35, секретариаттын 2-23-35, партийжа амьдыра болгаш үастур килестерин 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузу килестерин 2-37-13, чаага килдизин 2-41-27, информация килдизин 2-20-60, культура килдизин 2-23-54; көдээ ажыл-агый килдизин 2-21-47, корректорларын 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45. солун келбей барганда 2-32-75 телефонче долгаар.